

FOUNGA TUKUHAU PA'ANGA HU MAI FO'OU MA'AE NGAahi PISINISI TAAUTAHA IIKI (SMALL BUSINESS TAX PE KO E SBT)

(Ikai kau ai 'a e ngaahi kautaha pe partnerships, talasiti. Ko e ngaahi pisinisi taautaha pe ka 'oku 'ikai kau ai 'a e ngaahi pisinisi sevesi hangee ko e ngaahi kiliniki moe ngaue fakatoketa, kiliniki nifo, ngaue fakalao, ngaue faka'akauniteni, ngaue fakatauhi tohi, ngaue faka'enisinia, fale'i fakapolofesinale pe ko ha ngaahi sevesi natula tatau 'a ia tenau kei nofo pe kinautolu 'i he founga tukupau angamaheni);

Na'e fakapaasi 'e he Falealea 'i Novema 'o e ta'u kuo 'osi 'a e founga tukupau fo'ou ki he ngaahi pisinisi iiki ko e SMALL BUSINESS TAX (SBT) pea kuo kamata ngaue'aki ia ki he ta'u fakapa'anga kamata 1 'o Siulai 2014 ma'ae ngaahi pisinisi 'oku si'i hifo 'i he pa'anga 'e \$100,000 'enau pa'anga hu mai fakata'u.

Ko kinautolu kotoa pe 'oku si'i hifo 'enau pa'anga hu mai fakata'u 'i he \$100,000 'oku nau kau kinautolu 'i he founga tukupau fo'ou ko 'eni tukukehe kapau te nau fili ke nau kei hoko atu pe 'i he founga tukupau pa'anga hu mai angamaheni (tukupau tefito 'I he tupu haohaoa). Te ke toki lava pe 'o hoko atu 'i he founga tukupau angamaheni kapau 'oku mau 'a ho'o tauhi lekooti pea kuo pau ke ke tomu'a ma'u ha ngofua mei he Potungae.

Ko e ngaahi lekooti pe 'oku fiema'u ke tauhi 'i he SBT ko e tohi lesisita 'oe ngaahi fakatau atu (cash book), kau ki ai mo e ngaahi fakatau atu fakamo'ua kotoa pea kapau 'oku 'i ai ha'o kau ngaue, ke tauhi moha tohi lesisita 'o 'enau vahe.

Ko e SBT ko 'eni 'oku fakatefito ia 'i he pa'anga hu mai 'ata'ata pe ki he fakata'u (sales) , 'a ia 'oku vahevahe ki he tu'unga 'e 4:

- Pa'anga hu mai \$0-\$10,000, tukupau ke totongi faka'angataha ko e \$100;
- Pa'anga hu mai \$10,001-\$30,000, tukupau ke totongi faka'angataha ko e \$250;
- Pa'anga hu mai \$30,001-\$50,000, tukupau ke totongi faka'angataha ko e \$500;
- Pa'anga hu mai \$50,001-\$100,000, tukupau ke totongi ko e peseti 'e 2 'o e kotoa 'o e pa'anga hu mai fakakuata.

'Oku 'i ai 'a e foomu 'e 4:

- Fakamatala Tukupau Pa'anga Hu Mai Pisinisi liki – Foomu 12
- Totongi fakafoki Tukupau Pa'anga Hu Mai Pisinisi liki na'e 'ova – Foomu 13
- Kole ke kei ngaue'aki pe 'a e founga tukupau pa'anga hu mai angamaheni (tefito 'I he tupu haohaoa) – Foomu 14
- Kole ke ngaue'aki 'a e Tukupau Pisinisi liki 'e ha taha na'e 'osi tali kimu'a ke ne ngaue'aki 'a e founga tukupau angamaheni – Foomu 15

Kapau 'oku laka hake 'a ho'o pa'anga hu mai fakata'u 'i he \$50,000, kuopau ke ke fakahu fakakuata mai 'a ho'o fakamatala tukupau SBT 'i loto 'I he 'aho 'e 28 mei he 'aho faka'osi 'oe kuata takitaha, pea mo totongi 'a e tukupau, tukukehe kapau na'e 'osi kole pea tali ha fakaloloa ki he 'aho ke fakahu mai ai 'a ho'o fakamatala. Ko kinautolu 'oku si'i hifo 'enau pa'anga hu mai fakata'u 'i he \$50,000, kuopau ke

fakahu mai 'a ho'omou fakamatala SBT kimu'a pe 'i he 'aho 31 'o 'Okatopa 'o e ta'u kotoa pe mo totongi fakataha mai moe tukuhau 'oku totonu ke totongi. Ko e 'uluaki fakamatala tukuhau fakata'u 'i he tukuhau fo'ou ni 'e toki fakahu mai ia 'i he 'aho 31 'o 'Okatopa 2015. **NGAAHI ME'A KE FAI 'I HE TAIMI NI**

'Oua te ke fai ha me'a tukukehe:

- Kapau 'oku ke loto keke nofo pe 'i he founa angamaheni – tukuhau tefito 'i he tupu haohaoa; pe
- Ko ho'o pa'anga hu mai fakakatoa ki he ta'u kuo 'osi na'e laka hake 'i he \$50,000 pe 'oku ke 'amanaki 'e laka hake 'a ho'o pa'anga hu mai ki he ta'u lolotonga 'i he \$50,000.

i) Kuopau ke ke tauhi 'a e ngaahi lekooti kotoa 'a ho'o pa'anga hu mai (sales) pea kuopau ke tauhi mo ha tohi lesisita 'oe vahe kapau 'oku 'i ai mo ha'o kau ngaue.

ii) Kuopau ke ke fakahu mai 'a ho'o fakamatala tukuhau ki he ta'u 2013/14 kimu'a pe 'i he 'aho 31 'Okatopa 2014 'o ngaue'aki 'a e foomu 10.

iii) Ko e ta'u kaha'u leva te ke ngaue'aki 'a e foomu 12 'a ia ko e foomu Tukuhau Pisinisi liki pea fakahu mai ia kimu'a pe 'i he 'aho 31 Okatopa 2015. Kapau 'oku 'i ai ha'o pa'anga hu mai mei he nofo (rent) kuopau leva ke ke toe fakafonu ha'o foomu 10 'o 'omai fakataha mo ho'o fakamatala ko ia fakataha mo ha to e pa'anga hu mai mei ha me'a makehe mei he pa'anga hu mai ho'o pisinisi iiki.

Kapau 'oku ke fili ke ke nofo pe 'i he founa tukuhau angamaheni 'a ia 'oku tefito 'i he tupu haohaoa, kuopau leva ke ke fakafonu ha'o foomu 14 'o fakahu mai ia ki he 'Ofisa Pule Ngaue **kimu'a pe 'i he 'aho 30 'o Sepitema 2014** fakataha moe ngaahi fakamatala kehe 'oku fiema'u. 'E ma'u atu 'a e ngaahi foomu ko'eni 'i homau 'ofisi 'i he Hala Lelue mo homau 'ofisi 'i Vava'u pea moe peesi 'initaneti 'a e Potungae.

Ko kinautolu ngaahi pisinisi taautaha iiki na'e laka hake 'enau pa'anga hu mai he ta'u kuo'osi 'i he \$50,000 pe 'oku nau 'amanaki 'e laka hake 'enau pa'anga hu mai he ta'u ni 'i he \$50,000, 'oku fiema'u ia ke mou fakahu fakakuata mai 'a ho'omou fakamatala tukuhau pa'anga hu mai pisinisi iiki (foomu 12).

Ko e founa angamaheni pe ke fakahu mai 'a e fakamatala pa'anga hu mai pisinisi iiki 'i loto 'i he 'aho 'e 28 mei he 'osi 'a e kuata. Ki he kuata 'uluaki 'o e ta'u fakapa'anga lolotonga 2014/15, kuopau ke fakahu mai 'a ho'omou fakamatala pa'anga hu mai pisinisi iiki kimu'a 'i he 'aho 28 'o 'Okatopa. 'Oku malava pe ke mou tohi kole mai ki he 'Ofisa Pule Ngaue ke fakaloloa 'a e taimi ke ngata ki ai 'a e fakahu fakamatala tukuhau mo totongi 'a e tukuhau kapau 'e 'ikai te ke malava ke fakahu mai 'i he taimi totonu.

Kapau 'oku 'i ai ha'o fehu'i pe me'a 'oku ke tala'a ki ai fekau'aki mo e tukuhau pa'anga hu mai pisinisi iiki, pea kataki 'o fetu'utaki mai ki he'ema Client Service Team kia Teisa Cokanasiga pe ko Sesilia Tangulu pe ko 'ema tokotaha fale'i Michael O'Shannassy ki he cst@revenue.gov.to pe telefoni 23444.

Malo

'Ofisa Pule Ngaue – Potungae Tanaki Pa'anga Hu Mai moe Tute

NGAAHI 'UHINGA KI HE LILIU

1. Ke fakasi'isi'i 'a e ngaahi fiema'u ke tauhi lekooti 'a e ngaahi pisinisi iiki taautaha;
2. Ke 'oua 'e toe fu'u fiema'u ke fakaikiiki mai 'e he ngaahi pisinisi iiki 'enau ngaahi fakamatala tukuhau;
3. Ke fakasi'isi'i 'a e ngaahi fakamole 'a e Potungae 'i hono tokanga'i 'o e tafa'aki 'a e ngaahi pisinisi iiki taautaha;
4. Ke fakapapau'i 'oku ma'u pe 'a e potupotu tatau – 'oku tukupa 'a e Pule'anga ke fakapapau'i 'e 'ikai ke fu'u kehekehe 'a e tukuhau 'e totongi 'i he founa fo'ou (tukuhau pa'anga hu mai pisinisi iiki) moe tukuhau 'oku totongi 'i he founa angamaheni (tukuhau tefito 'i he tupu haohaoa).

KO E HA E ME'A/PE KO HAI 'OKU FAKATAUMU'A KI AI 'A E TUKUHAU PA'ANGA HU MAI PISINISI IIKI?

- I. Ngaahi sekitoa pisinisi 'oku 'ikai ke nau lesisita 'i he Potungae Commerce, Toursim and Labour
- II. Ngaahi pisinisi iiki taautaha 'oku 'ikai ke fu'u falala'anga pe 'oku 'ikai pe tauhi ha'anau lekooti
- III. Tokoni ke fakasi'isi'i 'a e ngaahi fakamole 'i he ngaahi ngaue ki hono hiki hake 'o e tauhi lao 'a kau totongi tukuhau.

FAKATOKANGA'I ANGE:

- 'oku malava pe ke fili ke nofo pe 'i he founa tukuhau pa'anga hu mai angamaheni – ka kuopau ke nofo ki he founa ko ia 'i he ta'u 'e 3
- Kapau 'oku 'osi 'i he founa tukuhau pa'anga hu mai pisinisi iiki, 'e malava pe ke foki ki he founa anga maheni 'o kapau 'oku maau 'a e tauhi 'o e ngaahi lekooti

NGAAHI ME'A 'E HOKO KI HE PISINISI

- ❖ Si'isi'i ange 'a e fakamole 'a e pisinisi ki hono fakakakato honau ngaahi fatongia fakatukuhau – ngaahi fiema'u ke tauhi lekooti mo fakahu fakamatala pa'anga – fakatokanga'i ange 'e kei fiema'u pe ke tauhi e ngaahi lekooti 'a e kau ngaue mo 'enau vahe ke fakahu 'a e fakamatala tukuhau ta'ofi fakamahina;
- ❖ 'E malava pe ngali 'asi lahi ange 'a e tukuhau 'oku totongi ka 'e si'isi'i ange 'a e fakamole ki hono teuteu'i 'o e fakamatala tukuhau - 'ikai ha to e fakamole 'i hono teuteu'i 'o e ngaahi fakamatala tukuhau fakaikiiki pea si'isi'i ange 'a e fiema'u ke tauhi lekooti (ko e ngaahi fakatau atu faka'aho pe), 'ikai toe fiema'u ha lekooti lau koloa (stocktake) pe ko ha toe fiema'u faka'akauniteni.
- ❖ Ka laka hake 'a e pa'anga hu mai ki he ta'u 'i he \$100,000 kuopau ke lesisita CT pea foki leva ki he founa tukuhau pa'anga hu mai anga maheni tukukehe ka toe holo hifo 'a e pa'anga hu

mai ki he ta'u 'i he \$100,000, ka kuopau pe ke nofo 'i ha founnga tukuhau 'e taha 'o 'oua toe si'i hifo he ta'u 'e 3.

❖ 'Ikai ke toe fai ha hiki 'o e mole fakapisinisi (no carry forward losses);

NGAAHI FAKATATAA

1. Taha fea/fa'a/toutai – Pa'anga Hu mai fakakatoa	\$9,000
Fakamole	\$4,500
Tupu Haohaoa	\$4,500

'I he founnga angamaheni 'e 'ikai ha tukuhau ke totongi he 'oku si'i hifo 'a e tupu haohaoa 'i he \$7,400; ka 'i he founnga tukuhau pa'anga hu mai pisinisi iiki (fo'ou), ko e tukuhau ke totongi ko e \$100

Ka ko e pa'anga 'oku fakahaofi 'i he 'ikai ke to e tauhi e ngaahi tohi talitotongi 'i he ngaahi totongi na'e fai (tau pehe pe totongi pa'anga 'ikai ha tohi tali totongi) mo 'ikai ke toe totongi ha taha ke ne teuteu'i 'a e fakamatala pa'anga – ka 'ikai tali 'e he Potungaue 'a e ngaahi fakamatala fakamole ko e tukuhau leva 'e $\$9,000 - \$7,400 = \$1,600 @ 10\% = \$160$

2. Taha fea/fa'a/toutai – Pa'anga Hu mai fakakatoa	\$29,000
Fakamole	\$24,500
Tupu Haohaoa	\$4,500

'I he founnga tukuhau pa'anga hu mai angamaheni 'e 'ikai ke 'i ai ha tukuhau ke totongi he 'oku si'i hifo 'a e tupu haohaoa he \$7,400; ka 'i he tukuhau pa'anga hu mai pisinisi iiki (fo'ou) ko e tukuhau ke totongi ko e \$250

Ka ko e pa'anga 'oku fakahaofi 'i he 'ikai ke toe tauhi e ngaahi tohi talitotongi 'i he ngaahi totongi na'e fai (tau pehe pe totongi pa'anga 'ikai ha tohi tali totongi) mo 'ikai ke toe totongi ha taha ke ne teuteu'i 'a e fakamatala pa'anga – ka 'ikai tali 'e he Potungaue 'a e ngaahi fakamatala fakamole ko e tukuhau leva 'e $\$29,000 - \$7,400 = \$21,600 @ 10\% = \$2,160$

3. Falekoloa fakamovetevete - Pa'anga Hu mai fakakatoa	\$48,000
(Ngaahi fakatau atu \$200 he 'aho x 'aho 'e 5) Fakamole	\$41,800
Tupu Haohaoa	\$7,200

'I he founnga tukuhau pa'anga hu mai angamaheni 'e 'ikai ke 'i ai ha tukuhau ke totongi he 'oku si'i hifo 'a e tupu haohaoa he \$7,400; ka 'i he tukuhau pa'anga hu mai pisinisi iiki (fo'ou) ko e tukuhau ke totongi ko e \$500

Ka ko e pa'anga 'oku fakahaofi 'i he 'ikai ke toe tauhi e ngaahi tohi talitotongi 'i he ngaahi totongi na'e fai (tau pehe pe totongi pa'anga 'ikai ha tohi tali totongi) mo 'ikai ke toe totongi ha taha ke ne teuteu'i 'a

e fakamatala pa'anga – ka 'ikai tali 'e he Potungaue 'a e ngaahi fakamatala fakamole ko e tukupau leva 'e \$48,000-\$30,000 = \$18,000 @ 20% = \$3,600 + \$2,260 = \$5,860

4. Falekoloa fakamovetevete tanaki 'a e \$400 'i he 'aho he 'aho 'e 5 –

Pa'anga Hu mai fakakatoa \$96,000

Ngaahi fakamole \$81,600

Tupu Haohaoa \$14,400

'I he founa tukupau pa'anga hu mai angamaheni 'e totongi e tukupau \$14,400 - \$7,400 = \$7,000 x 10% = \$700; ka 'i he tukupau pa'anga hu mai pisinisi iiki (fo'ou) ko e tukupau ke totongi ko e = \$1,920 (2% 'oe \$96,000).

Ka ko e pa'anga 'oku fakahaofi 'i he 'ikai ke toe tauhi e ngaahi tohi tali totongi 'i he ngaahi totongi na'e fai (tau pehe pe totongi pa'anga 'ikai ha tohi tali totongi) mo 'ikai ke toe totongi ha taha ke ne teuteu'i 'a e fakamatala pa'anga – ka 'ikai tali 'e he Potungaue 'a e ngaahi fakamatala fakamole ko e tukupau leva 'e \$96,000-\$30,000 = \$66,600 @ 20% = \$13,320 + \$2,260 = \$15,580 pea koha toe 15% pe 'o lahiange 'oe fakamole 'ikai ke tali 'e he Potungaue, 'e lelei ange ai pe 'a e founa tukupau fo'ou.